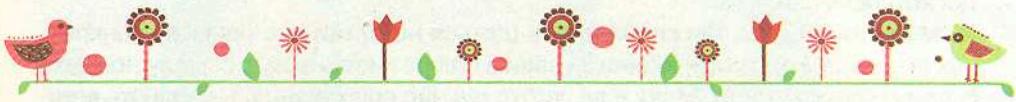


# Вступ



## Мова — найважливіший засіб спілкування, пізнання та впливу



### Питання уроку

- ▢ Чому мову визначають як основний засіб спілкування?
- ▢ Як мова допомагає долати відстань і час?
- ▢ Як за допомогою мови ми пізнаємо світ?
- ▢ Чому мова є засобом впливу на людину?
- ▢ Яка роль мови в житті людини?



Проведіть гру «**Піраміда**». Позмагайтесь, хто більше впродовж хвилини добере до слова мова спільнокореневих. Укладіть якомога довший перелік споріднених слів, розташувавши їх від найкоротшого до найдовшого.

- ▢ Про що свідчить укладене вами гніздо спільнокореневих слів?
- ▢ Однозначним чи багатозначним є слово **мова**? Відповідь обґрунтуйте.
- ▢ Як називають науку про мову? Чому мови навчаємося впродовж усього життя?
- ▢ Наскільки володіння мовою залежить від лінгвістичних знань?



### Словник

**Мовознáство**, або **лінгвістика**, — наука про мову, її сутність, будову, функціонування та розвиток. Сучасне мовознавство становить складну систему галузей (розділів), з яких на шкільних уроках ви опановуєте знання з фонетики, орфоепії, графіки, орфографії, словотвору, морфології, лексикології, фразеології, синтаксису, пунктуації та стилістики.



Слово **мова** має кілька значень. Тлумачний словник, зокрема, подає такі його значення: 1) здатність людини говорити, висловлювати свої думки; 2) мовлення, властиве кому-небудь; манера говорити; 3) те, що говорять, чиєсь слова, вислови.



Мовою називають також шкільні предмети, на яких навчаєтесь української, англійської, німецької чи польської. Тож «мова» — це й відповідні підручники. А ще словники, довідники, збірники тестів і завдань для опанування тієї або тієї мови.

Мова оживає під час спілкування. Ідеється не тільки про розмову конкретних людей, а й про спілкування з уявним співрозмовником, розмову подумки із самим собою тощо. Мову в дії, тобто під час спілкування, називають **мовленням**. Мовлення буває усним і писемним. Вивчаючи українську мову, ви опановуєте і перше, і друге. Отже, удосконалюєте такі **різновиди мовленнявої діяльності**, як говоріння, слухання—розуміння (аудіювання), письмо, читання.

Термін **мовлення** почали вживати паралельно зі словом **мова** не так давно. До його впровадження спонукало спостереження, що мова у вустах кожного конкретного мовця є особливою, неповторною. Недарма кажуть: «Птицю пізнати по пір'ю, а людину — по мові». Ви спілкуєтесь з різними людьми. Прислухайтесь, як вони говорять. У кожного є, безперечно, свої «улюблені» слова, одні говорять швидше, а інші — повільніше. Під час подорожей Україною переконуємося, що мовлення мешканців різних регіонів має деякі відмінності. Отже, мова народу виявляється в мовленні конкретних людей.

Проте індивідуальні особливості мовлення — це ніби дрібка солі або прянощів, що додають смаку страві. Вони ніколи не перекривають спільніх ознак, властивих певній мові. А що мова виникла з потреб спілкування, то все в ній підпорядковане цим потребам. Аби не ускладнювати спілкування, до особливостей певної мови пристосовують запозичення з інших мов. Наприклад, запозичене з французької мови слово «пальто» в українській стало відмініваним: у пальті, без пальта. За зразком запозичень із власних ресурсів у мові постали нові слова: алфавіт — абетка, біографія — життєпис, горизонт — видноколо, лінгвістика — мовознавство.

Через мову ми пізнаємо світ. Наївно вважати, що кожен із нас сприймає світ безпосередньо, «таким, як він є». Насправді наше сприйняття світу відбувається за посередництва мови. У будь-якого народу мовна картина світу своя, неповторна. Наприклад: ми чуємо в природі тільки ті звуки, які є в нашій мові (р-р-р, ш-ш-ш, ку-ку, кукуріку, гав-гав, няв, дзень, хляп тощо). В інших народів ці звуконаслідування вимовляють по-іншому.

Досконале знання мови істотно полегшує сприйняття інформації з різних галузей. Адже будь-що пізнане закріплюється й зберігається в слові.

Здавна помічено, що мова здатна впливати на людину, скеровувати її почуття й вчинки. Недарма з давніх-давен люди вірять у магічні властивості мови, виявом чого є замовляння, ворожіння за допомогою слів, молитви.



Якими прикладами в тексті проілюстровано наведені нижче твердження?

1. Мова — основний засіб спілкування.
2. За допомогою мови людина пізнає світ.
3. Мова є засобом впливу на людину.

Доберіть до кожного твердження свої приклади.

## Вправа 1

Визначте, які різновиди мовленнєвої діяльності відповідають кожному малюнку.



- ◆ Поміркуйте: чому для умовного зображення письма та читання знадобилося два малюнки, а для говоріння–слухання — один? Які малюнки ілюструють усну форму мовлення, а які — писемну?

## Вправа 2

Прочитайте історичний документ. Що дізналися з нього про долю української мови у ХХ ст.? Які слова чи їхні форми, особливості вживання свідчать про те, що документ створено не в наш час? Чи перешкоджають ці особливості сприйняттю інформації? Поміркуйте, як мова допомагає спілкуватися представникам різних епох.

### З ПЕРШОЇ ВІДОЗВИ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ

До Українського народу!

Народе Український!

Впали вікові пута... Настав час і твоєї волі й пробудження до нового, вільного, творчого життя після більш як двохсотлітнього сну.

Уперше, Український тридцятип'ятимільйонний народе, ти будеш мати змогу сам за себе сказати, хто ти і як хочеш жити як окрема нація.

З цього часу в дружній сім'ї вільних народів могутньою рукою зачнеш сам собі кувати крапшу долю.

Впав царський уряд, а Тимчасовий оголосив, що незабаром скличе Установчі збори на основі загального, рівного, прямого й таємного виборчого права.

До того ж часу ми закликаємо спокійно, але рішуче домагатися від нового уряду всіх прав, які тобі природно належать і які ти повинен мати, великий народе, сам хазяїн на українській землі.



А в найближчім часі право на заведення рідної мови по всіх школах, однією з найнижчих до вищих, по судах і всіх урядових інституціях. З таким же спокоєм, але рішуче, домагайся, народе, того ж права для української мови від пастирів церкви, земств і всіх неурядових інституцій на Україні...

### Українська Центральна рада

Київ. Року 1917, березня 9

- ◆ Які мовні засоби використано для посилення емоційного впливу на читачів?

### Вправа 3

Поясніть, як розумієте подані крилаті вислови. Міркування з приводу одного з них запишіть.

1. Мова — це наша національна ознака, в мові — наша культура, сутність нашої свідомості (*I. Огієнко*).
2. Мова вдосконалює серце і розум народу, розвиває їх (*O. Гончар*).
3. Скільки мов ти знаєш, стільки разів ти людина (*Й.-В. Гете*).
4. Без знання мов почуваєшся ніби без паспорта (*A. Чехов*).



Нації вмирають не від інфаркту. Спочатку їм відбирає мову.

Ліна Костенко

### Вправа 4

Доберіть до слова **мова** відповідно до поданих нижче значень 5–7 прикметників за зразком.

Мова (здатність говорити) — **повільна, чітка, нерозбірлива ...**

Мова (мовлення, манера говорити) — **багата, поетична ...**

Мова (звукові знаки, сукупність правил) — **літературна, іноземна ...**

### Вправа 5

Прочитайте текст. Поділіться думками з приводу прочитаного.

В одному з листів М. Коцюбинського натрапляємо на фразу: «**Говорять на всіх мовах, одні одних не розуміють, якесь вавилонське створіння**».

Фразеологізм **вавилонське створіння** походить зі Старого Заповіту. Проте всім відомо, що легенда про Вавилон з'явилася задовго до появи самої Біблії. Дослідники припускають, що в сучасному біблійному тексті зведені дві оповіді про Стародавній Вавилон: одна — про побудову міста й змішування мов, а друга — про побудову вежі й розпорощення людей по всьому світі. А тепер сама оповідь.

«І була вся земля — одна мова та слова одні. І сталося, як рушали зо Сходу вони, то в Шинеарському краї рівнину знайшли, і оселилися там. І сказали вони один одному: "Ану, наробімо цегли, і добре її випалімо!". І стала цегла для них замість каменя, а смола земляна була їм за вапно. І сказали вони: "Тож місто збудуймо собі, та вежу, а вершина її аж до неба. І вчинімо для себе імення, щоб ми не розпорощилися по поверхні всієї землі". І зійшов Господь, щоб побачити місто та вежу, що людські сини будували її. І промовив Господь: "Один це народ, і мова одна для всіх